

גליון נושא:

בס"ד, יום ג' פרשת תצוה, ט' אדר תשע"ז.
ענינא דיומא - ימי הפורים.

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב
המעייין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

'עד דלא ידע'

פנינים

שביבי אש...

מוות דם וסכנה: בספר סדר היום (פורים עמ' ר"מ, א"נ עמ' קפ"ז) נוקט שהחוב הוא כפשוטו ששכלו יתבלבל ויאמר אינו ברוך אלא ארור וכן להיפך. כי המן הרשע בקש להשמיד להרוג ולאבד ולשפוך דם היהודים, נעשה ענין קרוב לזה מתוך שמחה עד שנשאר כמתים מושכבים ארצה. ומצד אחר, הוא חשב לשפוך דם ואנו נוסף דם על דמינו. וכתב בשדי חמד (מערכת ח"ת כלל צ"ב ד"ה ובמה שתמהתי) שהגרא"א היה משתכר בפורים כפשוטו עד לסכנה, כי מחייב אינש לבסומי בפוריא, וחייב כמו מתחייב בנפשו.

גופני לגמרי! ביאור מרתק חידש המהר"ל (אור חדש עמוד ד'), שהגוף והשכל שני הפכים, כאשר האחד קם השני נופל, בפורים המן רצה לכלות את הגופים של ישראל מן העולם, לכן תקנו ימי משתה ושמחה שזה הנאת הגוף, וצריך לבסומי בפוריא 'עד דלא ידע', שיהא השכרות כל כך עד שיסולק השכל לגמרי, והאדם נעשה גופני לגמרי. וההיפך מזה ביום הכיפורים, שהרשע ס"מ המקטרג צר ואויב לאדם, ומבקש לאבד את הנשמה, לכן נאסר כל הנאות הגוף לבטל כח הגוף ולהגביר כח הנשמה (א.י.פ.).

שקר: מבואר בגמ' (ב"מ כג:) שמותר לתלמיד חכם לשקר בשלושה דברים, ואחד מהם הוא 'בפוריא'. ועיין רש"י ותוס' שם מה שפירשו. אולם המהרש"א (חידושי אגדות ב"מ כג: ד"ה בפוריא) מפרש דקאי אפורים, כלומר אף שלא הגיע למצב של 'עד דלא ידע', מותר לשקר ולעשות עצמו כאילו הוא מבוסס ואינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי, וזה אחד מג' דברים שמותר לתלמיד חכם לשנות מפני השלום.

כאילו לא ידע: מדברי המהרש"א עולה, שמותר לתלמיד חכם לשקר ששתה 'עד דלא ידע', אף שבאמת לא קיים חובתו. אכן בנמוקי יוסף (מגילה דף ז:) כתב "לא שישתגע בשכרותו, אלא למימר מילי דבדיחותא עד דסברי אינשי דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". לפירוש זה כך גדר החיוב 'עד דסברי אינשי דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי'.

חייב איניש לבסומי בפוריא

מקור החיוב: מבואר בגמ' (מגילה ז:) מיחייב איניש לבסומי בפוריא 'עד דלא ידע' בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה שחטיה לרבי זירא בסעודת פורים, למחר בעי רחמי ואחיה. ופירש רש"י לאבסומי להשתכר ביין, וכתב רבינו חננאל בסימא - פירוש שיכור.

וזה לשון הרמב"ם (מגילה וחנוכה פרק ב הלכה טו), כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו, ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות. ובשו"ע (או"ח תרצה ב) חייב איניש לבסומי בפוריא, 'עד דלא ידע' בין ארור המן לברוך מרדכי.

שכרות: כתוב (משלי כג כ) אַל תָּהִי בְּסָבְאֵי יַיִן, ובגמ' (סנהדרין דף ע) אין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין. והקשה הביאור הלכה (תרצה ד"ה חייב איניש) בשם האליה רבה איך חייבו חז"ל להשתכר בפורים הרי נתגנה השכרות בתורה ובנביאים בכמה מקומות. ותירץ, מפני שכל הניסים שנעשו לישראל בימי אחשוורוש היו על ידי משתה (הריגת ושתי, המלכת אסתר, עליית המן ומפלתו) לכן חייבו חכמים להשתכר שיהא נזכר הנס הגדול בשתיית היין.

1. גדר החיוב

חקירה: חקרו רבותינו האחרונים האם החיוב לבסומי 'עד דלא ידע'; זה השיעור שעד אז עדיין יש עליו חיוב לשתות, או שזו המטרה שיגיע בפועל למצב של 'עד דלא ידע'. עוד חקרו האם "עד ועד בכלל" שצריך להגיע בפועל עד לשכרותו של

שמחה של מצוה!

הוללות: כתב הביאור הלכה (סימן תרצה ד"ה 'עד דלא ידע') בשם המאירי, שלא נצטוינו על שמחה של הוללות ושל שטות, אלא בשמחה של תענוג, שיגיע מתוכה לאהבת השי"ת והודאה על הניסים שעשה לנו. וכתב החיי אדם, היודע בעצמו שיזלזל במצוה מן המצוות או שינהוג קלות ראש מוטב שלא ישתכר.

שינה: ולשון הרמ"א (סי' תרצ"ה סעי' א') וי"א דא"צ להשתכר כל כך, אלא שישתה יותר מלימודו וישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי". וכתב המשנ"ב (שם ס"ק ה') בשם הפמ"ג וכן ראוי לעשות.

אנוס: מאידך יש לציין למה שכתב הרמ"א בספרו מחיר יין (פרק ט' פסוק י"ט) "נראה לי בדרך פשט, כי מאחר שמצות פורים לשתות ולשמוח ואי אפשר שלא ישתה, על כן ישתה הרבה מאד שיגיע לשכרותו של לוט שאז פטור אף אם יחטא ויעבור על איזה עבירות, כי באנוס הוא..." עכ"ד.

תפילת שתוי: יש לתמוה בדברי הרמב"ם (מגילה וחנוכה פרק ב הלכה טו), כיצד סדר סעודה זו... וירדם בשכרותו. הרי יתכן שיפסיד ברכת המזון מתוך שכרות ושינה. בפרט לשיטת הגר"א (א.א.) ששיכור אסור לברך ברכת המזון, ואיך מותר ליכנס למצב של 'עד דלא ידע' תוך הסעודה קודם ברכת המזון?

אכן התירוץ פשוט, שיכול לישון קצת ואח"כ יתעורר ויברך ביישוב הדעת. וגם קודם השינה יכול לברך ברכת המזון למרות שכרותו, כמפורש במשנ"ב (סימן קפה ס"ק ו') שיכור לגמרי שאין יכול לדבר בפני המלך, מחלוקת אם יכול לברך, ולכתחילה יברך קודם שיבוא לידי כך, ובדיעבד יברך בשכרות גמורה. שתי ויכול לדבר בפני המלך, לכל הדעות יכול לברך ברכת המזון, כמבואר בשו"ע (קפה סעיף ד'). ועיין בביאור הגר"א (סימן צט). ואפילו תפילת 'שמונה עשרה' כתב המשנ"ב (תרצה), בשם הים של שלמה (ביצה פ"ב), ששתוי מותר להתפלל בפורים, כל זמן שראוי לעמוד בפני המלך, כי זה מצות היום.

פזמון: בבית הגרש"ז אויערבאך זצ"ל היה נהוג, לשיר בעסק גדול בסעודת פורים פזמון על סדר א"ב, כל מיני לשונות יקר וגדולה למרדכי, ולשונות חרפה וזלזול להמן, כגון "אורה למרדכי אלה להמן" וכו' (הליכות שלמה פרק יט הערה 77). ❖

לוט, או "עד ולא עד בכלל", וכאשר מגיע לשיעור 'עד דלא ידע' פקע חיוב שתיה.

הפקעת החיוב: כתב היד אפרים (על הט"ז ס"ק א') "נתפרש בחזיון... עד שלא ידע כו', הך עד הוא, ולא עד בכלל". וידוע החידוש של השפת אמת (מגילה דף ז: ד"ה מחייב) וז"ל; דאין הכוונה שמחויב להשתכר כל כך עד שלא ידע, אלא דכל היום מחויב לעסוק במשתה, ו'עד דלא ידע' עדיין החיוב עליו לאפוקי כשהגיע לשיעור זה אבל אפילו קודם השיעור יוצא כל שעוסק במשתה.

פטור: מהלך דומה כתב בספר עמק ברכה (סוף פורים ד"ה שמעתי), מה שמע מהגר"ר ישראל סלנטר זצ"ל, "דאין פירושו שחייב להשתכר ואינו יוצא ידי המצוה אם לא נעשה שכור מהיין, אלא עיקר המצוה היא רק לשתות יין ולהתבסס, אבל אינו נפטר אם כבר שתה ונתבסס, אלא מחויב עוד לחזור ולשתות, וככה נמשכת חיוב מצוה זו של משתה ושמחה כל יום פורים, ואינו נפטר ממנה עד שישתכר ולא ידע בין ארור המן וכו', שאז נפטר ממצוה זו, כדין שכור ושוטה שפטור ממצוה. ונמצא שהשיעור 'עד דלא ידע' אינו שיעור בקיום המצוה, אלא הוא שיעור לענין לפטור מהמצוה".

ודייק כן מלשון הרמב"ם (מגילה פרק ב' הלכה טו), שלענין בשר כתב 'שיאכל בשר', אך לענין יין כתב 'ושותה יין' ולא כתב 'וישתה' כי המצוה של יין נמשכת כל היום! [ועיין בלשון הקרבן נתנאל (מגילה פרק א' אות י')] שמשמע כדעת העמק ברכה]. וסיים שברש"י מפורש שהמצוה היא להשתכר ביין וכן כתב הטור.

ריבוי משתה: דעת הגר"ר יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל (ארחות רבנו ח"ג עמוד נ"ו אות צ"א) דמחויב עד השיעור הזה, והיינו לשתות בסעודה קצת יותר מהרגלו ואח"כ עוד קצת, אבל לא מחויב לשתות

הערות מבני החבורה

האם החיוב דווקא ביין?

שאלה: השאלה מתבקשת, האם החיוב הוא דווקא ביין, כמו במשתה אחשוורוש ומשום שזה משמעות המילה 'משתה' כמבואר ברש"י במגילת אסתר, או דלמא הוא הדין שאר משקאות חריפים המשכרים (כגון; שיכר, בירה, וויסקי, וודקה, ערק, ברנדי, קוניאק, סיידר, כהל 95%, ליקר, וכדומה), שיש בהם ריכוז אלכוהול ניכר?

תשובה: יש בזה מחלוקת! בגליוני הש"ס (מגילה דף ז:) ובמקראי קודש (פורים סימן מד) דייקו שצריך יין דווקא, ממה שכתב רש"י (מגילה ז:) לאבסומי, להשתכר ביין. וכן מדויק ברמב"ם (מגילה ב טו), וכן עולה מדברי הביאור הלכה שצריך דוקא יין, זכר למשתה אחשוורוש (העירו, איך יתכן שבמשתה אחשוורוש, הסעודה הגדולה בעולם, לא הוגשו מגוון משקאות חריפים? ויש ליישב דמ"מ עיקר המשתה היה ביין). וכן מוכח בשו"ת רדב"ז (ח"א סי' תס"ב), וברוקח (סימן רל"ז), דהמצוה דוקא ביין. מאידך מסתימת לשון השו"ע (תרצה ב') והנו"כ (שם) משמע שאין צריך יין דוקא, ועיין בפסקי תשובות (סימן תרצה אות ג' עמוד תקפ) שהאריך בזה.

הכרעת פוסקי זמננו, שמועיל גם שאר משקאות חריפים. ודעת הגר"נ קרליץ שליט"א (שלמי תודה פורים סימן לא עמוד שכו) שמצוה מן המובחר רק ביין שנעשה בו הנס, אלא שיוצאים ידי חובה גם בשאר משקים. כמו בחנוכה שמצוה בשמן זית שנעשה בו הנס, אך יוצא גם בשאר שמנים ונרות. ומטו משמיה דהגר"ש אלישיב זצ"ל (הליכות והנהגות פורים), שיש הידור ביין שבו נעשה הנס וכן המנהג להשתכר ביין, אך מי שקשה לו מספיק גם שאר משקאות חריפים 'לבסומי עד דלא ידע' (משנ"ב מהדורת דרשו סימן תרצה ביאורים ומוספים אות 16).

2 דינים: יש מחדשים (מ.מ.) שיש 2 דינים חלוקים; דין 'משתה' המתקיים רק בבשר ויין (ד.ק.), כלשונו הזהב של הרמב"ם (מגילה פרק ב' הלכה טו) - כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר, ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות. בנוסף לזה יש חיוב לבסומי 'עד דלא ידע', המתקיים בכל משקה חריף המשכר, ואפילו על ידי שינה כמבואר ברמ"א (סימן תרצה).

יסוד זה מדויק בשו"ע (סימן תרצה) שבדין 'עד דלא ידע' לא הזכיר יין, מאידך בשו"ע (סי' תרצ"ו סעי' ז') בדין אכילה בפורים הזכיר שיש חיוב של יין "יש מי שאומר שאונן מותר בבשר ויין, דלא אתי עשה דיחיד דאבילות ודחי עשה דרבים דאורייתא לשמוח בפורים". וכן עולה מדברי הגר"י קנייבסקי זצ"ל (ארחות רבינו ח"ג עמוד נו), שאפשר להשתכר גם ביי"ש וכדומה [וכן משמע בערוך השלחן סעיף ה'], אלא שצריך לשתות קצת יין מדין 'משתה' שהוא ביין. ❖

בלי הפסק עד שישתכר, ושזה עיקר המצוה השכרות, אלא עיקר המצוה ריבוי הסעודה והמשתה, וחייב בזה עד שיהיה 'עד דלא ידע'.

והוסיף הסטייפלער, שגם לשיטתו יש להעמיד את חקירת הגר"י סלנטר זצ"ל האם החיוב רק פעם אחת 'עד דלא ידע' ותו לא מחויב אם נתפכח, או דהחיוב להיות במשך כל היום 'עד דלא ידע', ונפק"מ כאשר נתפכח האם מחויב עוד פעם להתחיל בסעודה, או דכבר יצא עם הסעודה הקודמת".

פשיטות: לכאורה מדברי הרמ"א, שהמליץ לקיים 'עד דלא ידע' בשינה, וכן נקטו אחריו שכך ראוי לעשות הפמ"ג, והערוך השלחן והמשנ"ב, מוכח שהחיוב הוא לבוא בפועל לידי 'עד דלא ידע'. עוד משמע בדבריהם שאם פעם אחת היה במצב של 'עד דלא ידע', אינו מתחייב שוב. ועיין מה שכתבו בזה בספר משנת יוסף (ח"ד סימן נ' אות ד'), ובספר פסקי תשובות (סוף אות ד', הערה כ"ג).

גימטריה: כתב המהרי"ל (מנהגים הל' פורים אות י') בשם מהר"י סג"ל וספר אגודה, הובא בבאר היטב (סימן תרצה ס"ק ב') בשם המג"א, שמספיק בכך שאין יודע לחשב את הגימטריה של 'ארור המן' - 'ברוך מרדכי', ששניהם בגימטריה 502.

יסוד: חקירה נפלאה מעלה הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים חלק ב' סימן קצ), האם החיוב הוא שגם השינה מכח השתיה תהיה ביום פורים, או דלמא מספיק שהשתיה של פורים גורמת שירדם אחרי פורים. ולכאורה אפשר לתלות את זה בצדדים הנ"ל, שאם המטרה הוא להגיע לידי 'עד דלא ידע'

צריך שגם השינה תהיה בתוך פורים, אבל אם זה רק שיעור בשתיה, מספיק שנרדם אחרי פורים ששנתו מוכחת ששתה כשיעור.

2. מה מקור החיוב לבסומי?

דברי קבלה: יש כמה מקורות לחיוב לבסומי, ונפרט את חלקם; לשון השו"ע (סי' תרצ"ו סעי' ז), "יש מי שאומר שאונן מותר בבשר ויין, דלא אתי עשה דיחיד דאבילות ודחי עשה דרבים דאורייתא לשמוח בפורים, דדברי קבלה נינהו שהם כדברי תורה".

משתה: כתב רש"י (אסתר ה' ד') – "אֶל הַמְּשֶׁתָּה. כל סעודה נקראת על שם היין שהוא עיקר". חשוב לציין, שלפי דעת המהרי"ל (סי' נ"ו אות ט') הובא בלקט יושר (עמ' קנ"ז ד"ה בהלכות), זה רק מצוה בעלמא, מאן דבשם ליה ולא למי שמזיק לו, כי מצד החיוב של ימי משתה שייך משתה גם בלא שכרות ובסומי כולי האי. וכן כתב הראב"ה (סוף סימן תקסד), הובא בהגהות מימוניות (מגילה פרק ד' אות ב'), דכל הני למצוה בעלמא ולא לעכב.

שמחה: כתב בסדר היום (פורים עמוד ר"מ, א"נ עמ' קפ"ז), והמג"א (סי' תרצ"ו ס"ק י"ד, ס"ק ט"ו), והפמ"ג (סי' תרצ"ו א"א ס"ק ט"ו) והמשנ"ב (סי' תרצ"ו ס"ק כ"ד) "שהחיוב של סעודת פורים הוא בבשר ויין כי אין שמחה בזולתם, וכתב ימי משתה ושמחה (אסתר ט' כ"ב).

דרבנן: בספר מועדים וזמנים (ח"ב סי' קע"ה ד"ה ולע"ד), נוקט שרק מדרבנן תיקנו שחייב אדם לבסומי בפוריא 'עד דלא ידע', ולא יצא מדרבנן חובת משתה ושמחה אלא בבשר ויין 'עד דלא ידע'.

סיכום הגיליון:

3. דינים העולים

לדעת השו"ע ורוב הפוסקים הלכה כר"ב דחייב איניש לבסומי 'עד דלא ידע', והטעם משום משתה, שמחה, דברי קבלה, מדרבנן. יש נוקטים להלכה שאין חיוב לבסומי 'עד דלא ידע', מכח מעשה דרבה שחטיה לר' זירא.

חקרו האחרונים; האם "עד ולא עד בכלל", או דלמא "עד ועד בכלל". עוד חקרו רבותינו כאשר נתיישרה דעתו אחרי שקיים פעם אחת 'עד דלא ידע', האם שוב חוזר החיוב, או לא.

לדעת המשנ"ב הדרך הראויה הוא, שישתה יותר מלמודו ויישן ומתוך כך לא ידע. אכן הרבה פוסקים המליצו לקיים 'עד דלא ידע' כפשוטו. אך הזהירו שיהא שמחה של מצוה ולא הוללות חלילה.

לפירוש המהרש"א (דלא כרש"י ותוס'), אחד מג' דברים שמותר לתלמיד חכם לשקר, להראות ולומר 'דלא ידע', למרות שבאמת לא קיים חובתו. לדעת הנמו", עיקר החיוב הוא 'עד דסברי אינשי דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי'.

נחלקו הפוסקים, האם החיוב הוא ביין דוקא, זכר למשתה אחשורוש, ואין משתה אלא ביין. או דלמא מועיל כל משקה חריף המביא לעד דלא ידע'.

עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא;

ירושות בתחית המתים – מסכת ב"ב דף קלג.

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

לעילוי נשמת

הגאון הגדול

רבי יעקב

אדלשטיין

זצ"ל, נלב"ע

כז שבט

תשע"ז

ת.נ.צ.ב.ה.



העלון הוקדש

להצלת

הרב משה בן

רבי בצלאל

יהודה שליט"א